

3353 9(47-9) ս/ս

ԱԶԳԱՆԻ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ

ՀԱՅՐԵՎԵՏՈՒՄ ՏԵՍԻՕՐԱԳԻՒ

ՅԵՐԻ ՏԵՐԱՆ 1848- ա 1849. (1850)

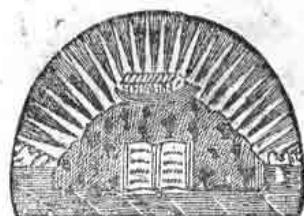

Դ ՀԱՅՐԵՎԵՏՈՒԹԵԱՆ ՏԵՐԱՆ ԵՎՐՈՒՄ ՀԵՂԴԵԲՈՐԴԻ
ԸՄԵՆԵՐԵՆ ԿՇԹՈՒՊ ԼԿՈՍ ԸՄԵՆԵՅՆ ՀԵՅՈՑ
Դ ԱՅԻՐՅ ԼԵՂՄԻԵՐՈՒ

ԵԿ Դ

Դ ՊԱՏՐԻԱՐԳՈՒԹԵԱՆ ԵՐՈՒՍԱԼԵՄԻ ՏԵՐԱՆ ԿԻՐԱԿՈՍԻ
ԱԽԱԲԵԼԱՊԱՏԻ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

Հ Ա Տ Ա Ր Ա Յ Ի Ն

Դ ՏՊԵՐԵՆԻ

Ա ԶԳԱՆԻ Ա Ր Ա Ր Ա Տ Ե Ա Ն

Դ ԿԱ Կ Ա Թ Ա

1849.

ԵԶԳԱՍԻՐ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ

ՀԵՇԵՔԵՑԱԽՄ ՏԵՂԵՕՐԵԳԻԹ

ԿԵԼԿԵԹԸ

1848 Աշուա. 16:

ՔԵԴ Ա ՔԵ Ա ԿԵ Ն Ք

ԿԸԼ ԿԸԹԵԱ

Ո՞ր ՄԻԱՆՔԱՄ Հեշտ բան համարի ընդ Աշ-
ղակ Մասիս ի վեր ելանել՝ թող ընթեռա-
նուցու զվարս Արտաւազուայ որդւոյ Արտա-
շսի, Երանելոյն Յակոբայ Մծբնայ Հայրա-
պետի, Խրբահիմ փաշային Բայազինայ, և
իմաստասիրին Պարօտայ Վահրմանացւոյ՝ ի
գորում մերում, և Հաւանի, զի արդարե Հեշտ
բան չէ: Բայց և ի Հաւանիլ իւրում խնդրի
և աղաջի առ ի սկը ազգին՝ մի միացյն զար-
մանալ կամ լաւ ևս ասել՝ զայրանալ ի վե-
րայ յանդգնութեանս մերոյ՝ որ այսօրինակ
սկանել յօժարեցաք զնափանեալին յԱնկե-
րութենէ միջէ: մի վայս ի վայի վերայ տայ-
ցէ միայնութեան մերում, որ ոչ թէ յանձինս
ապաստան վատահանամք, այլ միայն յողոր-
մութիւն փրկչն մերոյ Աստուծոյ: և իրեն
մարդ՝ զաջս բանայցէ և տեսցէ, թէ ո՞ր ազգ, ո՞ր
լիզու, և ո՞ր ժաղովուրդ շուրջ զիւրեաւ՝ այնպէս
թմրեալ և ընդարձացեալ կայ առ ՚ի լոյս
աղդին իւրոյ՝ որպէս ինքն, և զարթնուցու
իսկըյն ի գործակցութիւն և քաջալերութիւն
ամենատիւր ճեռին մերում: Խրեւ ազգ, ուշ
գիցէ խոնարհ աղերսանաց մերոց՝ և վասն
աղդին տարածեսցէ առ մեզ զձեսն օդնակա-

նութեան իւրոյ՝ դիակելով չափ՝ զմիայնու-
թիւն և զկարօտութիւնս մեր:

Քանզի եթէ Հարկաւոր իցէ մեզ լրագիր
մի՝ ամենայն ոք վկայէ, եթէ կոյցեն միջոցք
յառաջ տանելոյ զայն՝ ոչ ոք ուրանայ:

Ուրիշն խափանումն նորա միայն զանփու-
թութիւն յերես ածէ մեր, և զանիմաստու-
թիւն առաջնոց նախահարց մերոց:

Մեք, որ ՚ի մանկութենէ յայս կրթեալ, և
զայս արարաք մեզ առ իթ ապրանաց, խոլ-
ճամք այժմ՝ ՚ի բաց լքանել, և նոր ՚ի նորոյ
աշակերտել օտար արուեստից: թէպէտե՛
մարթ էր մեզ շնորհիւ Բարեկամաց և ՚ի նո-
սին իսկ Հայթհայթել զալբրուստն սակաւա-
պէտ: Օ ՚ի թէպէտե ամեննեին ոչ զգեցաք
զծուլութիւն իրեւ զծէս սրբութեան, սո-
կային և այնպէս՝ ափսոսամք զգրաւորական
սպասահարկութիւնս մեր զոհել Հեշտութեան
անձանց, և ալորտոյ միայնոյ պարտպեցուցա-
նել զժամանակին ամենազին: Տես

Եթէ շարժ անկանիցի ուրեք, տունք և ա-
պարանք կործանենոցին, և բնակիչք ՚ի բար-
ձունս փախնուցուն, ով է այն, որ նախ գոյ
գտանել ՚ի փուլս տան իւրոյ զշուան իւր և
զկացին, եթէ ոչ աղքատն:

Եթէ պատերազմ ուրեք յառնիցէ, զօրք
՚ի ճակատ ելանիցին, և կարողք յանթար ա-
մարտ լերանց ամրացին, ով է որ կոյ մնայ ՚ի

փողոց Հայրենեաց, կամ դործել զկերակուր, և կամ գերի վարիլ ՚ի թշնամեաց. և թէնչ տղքասն ։ Փայլուն սպասարաք և վառվառուն վերարկուք ազատաց՝ միոյն սիրտ տալոյ համար եղեն. բայց ճշմարիտ արիութիւնն եռայ յողի աղքատին ։ — Օ որ ինչ միանգամ կարիք և կարօտութիւնքն առնեն՝ յանդդութիւն չեն, որով սպարատորութեամբ սկսանիմք ահա ըզդործն՝ ապաստանեալ ՚ի խնամա Աստուծոյ և ամենասիրելի Ազգիս մերոյ։ Եթէ կարացաք լնու ծանր սպարաեաց Ոուրբ Անդուխու Պալրոցիս մերոյ՝ անթերի յառաջ տանել և զպարտիս դրաւորական սպասահարկութեանց մերոց ընդ այստիսի ծանր օգովք, օն անդր առաւելումք. իսկ եթէ ոչ կարենամք, մնաւնիմք աշխատակաէր՝ ՚ի վառու Ազգիս մերոյ։

Որ միանդամ Տեղ լեալ իցէ, կամ հայր և մայր զաւակաց, և գիտիցէ իւրով աղեօք և գթով՝ չափել զաղեաս և զգութ ընկերին, արդարե Հասկանեալ կարէ զխորավել սրտից մերոց, որ յետ բազմամեան երկանց աստան, զիկ զրականութեան մերոյ՝ աւանիկ երեքին հոգեթին զաւակունք մեր կիսածին ՚ի մամլոջն կան, առաւել մեաետք, քանիթէ կենդանիք. Ահունիմք ՚ի շնորհս բարերար ձեռաց այնոցիկ՝ որոց սատարութեամբ աւելի քան զքսանաւոր մատեանս արդէն իսկ եւիսալ և Հրատարակեցան յազգի մերում յլնուհանուրս, զի և սոքին կենդանացին առ ՚ի լոյս պարծանաց ազգիս Ահա այսոքիկ են՝ որք մեծապէս յորդոր լինին մեզ ՚ի դործ անդք՝ առաւել քան զկար մեր և առաւելազոյն և սքան զքաջալերութիւնն զորս ընկալաք մինչ ցարդ։ Եթէ քաջալերութիւնն իսկ և կոչել արժան իցէ զցաւակցութիւն սիրելեաց ՚ի տեղիս տեղիս։

Երկրորդ՝ զի որպէս յառաջն՝ նոյն և այժմ քարոզեմք, թէ ո՞չ առանց տպարանի զպրոցն կարէր կալ, և ո՞չ առանց գպրոցն տպարանն ։

Աչ ապայոյս մնացաք ՚ի նեղութեան, զի շնորհք երկնից շարժեցին զոմանս ՚ի սիրելի բարեկամաց մերոց ՚ի կալկաթա և յայլուր՝ ինքնոյօժար կամքք՝ և առանց մեր ընտրերան ինչ բանալոյ առաջի, գալ միարանել և գնել և Անօնքնել մեղ զտպարան մի ։ — Ո՛վ

սիրելի դալ և միաբանել. — տացէ մեղ Աստուած միշտ զայսպիսիս պատմել աշխարհի և միշտ ՚ի սոյնալիսին յորդորել զազդ մեր, որ ոչ իմիք այնքան կարօտի՝ որքան Գաւազ և Վաբանաւոզ ՚ի կանգնումն և ՚ի կազդյը զրագիտութեան իւրոյ, * Եոր թուական Ճրշմարիտ ազգասիրութեան կանգնէր յլուրելու այս Հասուած բանի, և նոր յառնէր ՚ի մեռելոց Ազգասէր պայծառ դրօշել զսա ՚ի յիշատակս գարուցն յաջորդականաց, և թէ տարարագտութիւնն մեր արժանի կացուցանէր զմեղ այնմ։

Աջդ մեր, որպէս վոքրիկ Հասարակութիւնն մի ՚ի մեջ ամենակրօն ազգաց և լեզուաց ՚ի Հնդկաստան՝ ընդ թերութեանց մարդկայնոց ունի և զմարդկային կատարելութիւնս, Քըրիստոնէական բարեպաշտութիւնս, տինա թէ և զգերմարդկային առաքինութիւնս՝ որով թէ մեղ, և թէ այլի այլ Հաստատութեանց ՚ի թիկունս Հասանէ կարեօք. և եթէ շնչեսցէ Ազգասէր պատմել զնոսին Հեռաւորաց և զինեաց յօրինակ բարեաց և ՚ի խրատ զգուշութեանց՝ ոչ այլ ինչ կատարէ նովին՝ քան թէ զպարտիս երախտագիտութեան և Ճրշմարտութեան։

Խակ եթէ ՚ի պատմել իւրում զայս ինչ կամ զայն, անգիտութեամբ և ակամոյ զայրացուցանիցէ ՚ի վերայ իւր զայս ոք կամ զայն՝ ճար չունի. — զի չեք ինչ սուրբ և անարատ թէ ՚ի Ոուրբ Գ. իրս, և եթէ պատմութիւնս արտաքնոց՝ զոր այր կասկածուտ բռնի միկութեամբ կամ թիւր խղճիւ մոաց յիւր վերայ ոչ առնուցու՝ տարապարտ տրբառունջ բառնալ զընկերէն, Եւ թէ այսպէս ուրիմն մեք առ տեղեաւս ծանուցանեմք նոցա և աշխարհի միանդամյն, զի ՚ի գովել մեռում զառաքինութիւնս և ՚ի զսրովել զմուլութիւնն ՚ի սա կամ ՚ի նա առանձնարար ոչ գիտեմք. զի զինչ օգուտ մեր զըզգացմունա ընկերին խոցիւ և զլուրդիր ՚ի լուսագիր փախանակել, այն ինչ զօգուտն Հասարակաց յանձն առնումք. Աչ օգտեցաւ երբէք Հասարակութիւնն լուսանօք. ։ Ա՛ Որ ծածկէ զյանցանա՝ ինդրէ զրարե կամութիւն. իսկ որ ատեսյ զծած կելի՛ քակէ զբարեկամս և

զընտալիս ու ու Ա-ով ձեւ ց. Եւ Փիլոն առէ ,
|| Օ բարչելիսն ծածկելի է բարւոք ո ||—

Ի լոց անտի ընտրելագոյն Համարիմք ղղխանիս արգեան վեճակի ամենասիրելի Աղդի . յորս և նախատպատիւ Համարիմք—զազդիննան , որքան և ՚ի ծեռու մեր անցանիցեն : Եսա զբաղաքական Հնդկաստանի խառն ընդ պատմական և կրօնական դիտուածոց . և Հուսկ ապա՝ ուշ գներմք մանաւանդ յառաջիմութեան արուեստից և գիտութեանց յԵւրոպիա : Բանասիրական ձգարանութեամբ ոչ ճանձրացուցանեմք զվերժանողա մեր՝ բայց եթէ՝ որ համ ունիցին և հոտ :

Եւ Զ. կամ ոճ գրութեան ընտրեմք մեզ զրուեն բարբառ . նախահարց , որով Աստուած խօսեցաւ առ Ադամ՝ և Հայկ . մասնաւոր պարծանիք Համարելով Պատուելի Աղջին և մեզ չնորհ սցսպիսի . զի գլոց բարբառ . մեր ոչ միայն յարդելի է վասն աստուածախօսութեան , առատութեան , ճոխութեան և Հընութեան իւրոյ , այլ նաև վասն ընդհանրութեանն ՚ի ներկայ ժամանակիս : Առուրը Գիրք և որք յառաջ կամ զինի նոցա թարգմանեցան և զրեցան , որպէս մեք աստ ՚նոյն և Համազդիք յամենայն ուրեք ընթեռնուն և հսականան : Առ ընդ Հակառակին՝ տեղական աշխարհաբառն՝ կարի ամիսփի է և գժուարահասկանալի յամենայն ուրեք : Օրինակի համար յեզուն Հին և ՚նոր Յուզա՝ յԱզուիս ոչ հասկանան . զԱզուլեացն՝ ՚ի Ալոնիս . զԱլունեան՝ յԱբարատ . զԱբարատին՝ ՚ի Պօլիս . թող զԽոյ , զԽոյդ , զԽասուն և զԽորճէն ամենայն : Առ ումիօրէն գրէ , վասն մասնաւոր աեղոյ աշխատի . իսկ որ զբարբառ գրէ՝ վասն ամենայն ազգին և ընդհանրոյ աշխատի Առ այս պարծանք յերաւի՛ Տիկնաց և Պարոնաց Ազգի մերոյ ՚ի Հնդկաստան . որ թէ նախ և թէ յազա՝ ՚ի նոսա Հրատարակեցաւ լրազիր աստուածախօս բարբառով :

Առ այժմ յամաջ երիցս տպագրի և Հրատակի սա ամսական մի և կէս , կամ տարեկան տամնեռթ ուուփի զնով կանիսիկ վճարելի :

Այս յետին նուազութիւն գնոյ այնու յուսով Հաստատեմք . զի բարեբար բաժանորդք Հնդկաստանի՝ վասն քաջուելելոյ

զմեզ և թեթեացուցանելոյ զանտանելի զժաներութիւն աշխատանոց մերոց՝ չնորհ արացեն փոխանակ միոյ օրինակի՝ զերկուս ընդունել : որպէս զի Հեռաւոր Եղբարք մեր ևս բաւական լիցին բաժանորդութեանն : Քանզի տակաւին չեն գերեկալ յըյու և ապաւ ինութիւնք մեր ՚ի Հայաստան , ՚ի Հայրենակիցս , ՚ի ծանօթս և ՚ի բարեկամս մեր : Վանաւանդզին և յականէ զրէ առ մեղ Առաքելապատիւ և Ազգաէր Տէր Վատթէոս Արբաղան Պատրիարքն Կաստանդնուպօլոյ՝ թէ :

“Եւ զՃերդ Օրագիր սիրեմ յոյժ , եթէ ըստ նիւթոյն և եթէ ըստ լիզունն . բայց աւազ , զի տարեկան վճարք նորա կարի ծանրազին գոլով՝ ոչ ոք Համոզի ՚ի յորդորանաց մերոց բաժանորդ լինել այնու : ”

“Ես սոյն Հայեցեալ իրաւունս վարկաք թողուլ աշխարհայն արտաքայ Հնդկաստանեաց՝ զիէս ուուփին ամայ՝ առ ՚ի թերթութիւն ծախուց թզթատարին և ընդունել միոյն տարեկան 12 ուուփիս Կալկաթայ՝ կանիսիկ վճարմամբ ՚ի ծեսն Յարդոյ Գաործակալաց մերոց ՚ի տեղիս տեղիս :

Խրախոյս բառնամք և ՚ի Կոր Յուզա՝ ՚ի մեր վիճակ վաստակոց . ցաւ իմք հոգւով չափ ընդութիւնս ամենեցուն նոցա . և փոխանակ դրամական օգնականութեանցն՝ ապաստան մնամք դործունեայ ձեռուց և աղդասէր չնորհայն՝ որովք յուսամք Հետ զհետէ գտանել մեղ զնչարս հեռութեանց ազգիս :

Անունը Ատորագրողաց , որպէս և յասուկ Բարեբարայն վճիտ երե ին յայսմ լրագրի չորից ՚ի տարւոջ :

Առ գտանէ Հինգ օրինակի ստորագիրս՝ զմի օրինակ վասն իւր՝ ձրի ստանայ :

Առ յամին չունցու ՚ի տարւոջ օրինակեալ առաքեացէ առ մեղ զհին Յիշատակարանս գրոց , արձանագիրս և զնորալուքս , յորս իցին լոյսք տղագոյին սրամնութեան , զմի օրինակ Ազգասիրիս ձրի ընդունի :

Ամենայն ինչ ազգացին ձրի տպագրին՝ եթէ չիցին ընդունի պարզ Հայկաբանութեան ,

Հաւատոյ , կամ պատուոյ ուրուք :

Համապատասխանիք բանասիրական թարգմանութիւնք , ոտանաւորք , և այլ այսպիսիք ,

եթէ ՚ի Ատորագ բռղաց ահարի՝ պահանջման
վիճակու առ տողն, իսկ եթէ յուշ ստորագրողաց՝
էտիւն:

Համարձակիմք անուանել առա տեղեաւս
՚ի գործակալս Աղդասիրիս Արարատեան՝
ԶՊարանայս:

Գ. Ա. Մանուկ ՚ի ՚ի Ռազմական:

Յովհաննես Ա. Յորդանիան ՚ի Տառընիան:

Ատելիանոս Մ. Կարապետ ՚ի Պիհոն:

Յովհաննես Միրզախան ՚ի Սինէնիս:

Ազանեւը Գ. Ազանեւը ՚ի Բնետիս:

Ամանէլ Մարգար ՚ի Մարտիս:

Յարութիւն Յորդանանեան ՚ի Բառմբախ:

Մէլքոնմ. Յովհաննես Յ. Մէլքոնմանց ՚ի Բնեւեր:

Եղայ Մկրտիչ Խաչել ՚ի Բառուուր:

Ստեփանոս Գ. Ազանեւը, և ՚ի ՚ի Նուր Ջանուր:

Մկրտիչ Բանեան:

Բարձրաստիճան Թաոպէոս Խան Առաքելիան ՚ի Թաէնիս:

Ենգրես Օրովհէնու և ՚ի Դաւիչէծ:

Ստեփանոս Ներսէսիան:

Արժանացարգ Գ. Ա. Կաս Պալբաղար Տէր և Տպագիր Ար-
շալուսց Արարատան ՚ի Զ. Քեւանիս:

Մկրտիչ Ըղթօնեան և Մկրտիչ Տէր Մարգարեան
՚ի Կառունէնուութիւն:

Օ որս և աղաջեմք աղօրէն ՚ի թիկունս
Հասանել միայնութեան և տկարութեանս մի-
րում, ջանալով բաժանորդս գտանել լսագրիս
այսորիկ ։

Թաքթք լրադրիս անցուցանին աստի առ-
իւրաքանչիւր Գործակալս մեր, զի ՚ի ձեռս
նոցին բաժանեսցին ստորագրողաց՝ յաւելով
և զժախս թղթատարին ՚ի վերաց բուն տա-
րիկան գնոյ սորուն:

Խնդրին գործակալք ստանալ նախ զվեց-
ամսականն յիւրաքանչիւր ստորագրողաց և
ապա գրել առ մեզ վնոցանէ, զի մի յապա-
զումն Հասանիցի կանուխ օգնականութեանց
նոցա, որ միշտ կրկին Համարելի է՝ մանա-
ւանդ ՚ի նեղին կացութեան այսմիկ ։

Ա Ր Դ Գ Ա Ս Ո Ւ Թ Ա Կ Ա Ն Ճ Ե Մ Ե Ր Ա Ն

Ա երջապէս ըեկան Լ ակրտին Եղբարք
՚ի կալկաթա, և այնինչ տունք և ստացուածք
նոցա աճրդով վաճառէն՝ ժողով Անդամոց
Կառավարութեան Արդասիրական Ճե-
մարանին վճաեաց գնել զունն Համամ վո-

ղոյին՝ որ և յառաջն էր տեղի վարժութեան,
քսան և երեք հազար ոռուիովն և գործնանձ-
նեցու Պարսն Յովհաննու Ավդալեան լար-
գադրի ասացեալ Ճեմարանին, որ գնեաց այժե-
25600 ովել Յաւելուած գումարոյն արա-
քոյ վճայ՝ ժողովյն զասույիս յարոյց, և
Պարսն Յովհաննես Ավդալեան յանձն էաւ
տուժել յիւրմէ քսակէ զյաւելուած 5600
ոռուիեաց, այնու դաշամբ՝ որ զկալաւածա-
գիր տանն յիւր անուն կազդուրեսցէ և Ա ե-
րսանին ժողով գումարեցաւ, յորում լսի թէ
Պարսն Փ. Ա. Գորդեան մի յանձամոց
անտի կառավարութեանն ՚ի բաց հրաժարե-
ցաւ, և Պարսն Արզար Յարութիւն Արզա-
րեան ընտրեցաւ ՚ի տեղի նորա + Ապա ա-
ռաջարկութեամբ Պարսն Օ օրասլայ Ա.
Անուկեանց վճահցաւ, զի թուղթթք յօրի-
նեսցին յանուն Ճեմարանին և յաւելու-
ած Պարսն Ավդալայ ՚ի վաշխի կայցէ ՚ի
վերաց Ճեմարանին՝ մինչեւ յաջողեսցի Հաս-
տատութեանն վճարել զնոյն ։ Բայց լսի և ս-
թէ Պարսն Ավդալ Հանդանակէ զայն ՚ի Հա-
ստարակութենէ տեղւոյս՝ զի մի ծանրասցի ՚ի
վերաց աղքային Հաստատութեանն ։

Եթէ տունն պիտանի էր Արդասիրա-
կան Ճեմարանին՝ տարակոյս չկայ ։ Վանզի
՚ի բազում ամաց հետեւ, թէ բանիւ և թէ
արդեամբ հետամուտ էր կառավարութիւնն
զներոյ զայն ։ մինչ այնպէ՝ և գին խի Հատ
՚ի վերաց՝ 52,000 ոռուիս և որպէս լսի առ-
հաւատչեայ ևս եւս :

Այլ զի յայսմ նեղ ժամանակի, յորում
դրամն թանգ, և Ճեմարանն արդէն իսկ փո-
խադրեալ ընդ դաշամբ յաւել պակաս տարի
և կէս ժամանակաւ և ամսական 140 ոռուի
վարձու մնալոյ յայլուր, զնելն զայն օգնու-
արար կամ առնէ Հաստատութեանն, թէ ոչ
թողումք ապաստան ՚ի կարծիս Հաստարակաց :

Ա Ա Խ Բ Ա Ր Ե Դ Ա Խ Խ 8 Դ Գ Բ Ա Ց

՚ի գադարել գործոց մերոց, — և ՚ի մեկնել
ոմանց ՚ի վարձաւոր աշակերտաց Պապրոցիս
Հիմն ՚ի վեր գորդէր արդեօք այս Հաստա-

սութիւն՝ եթէ կանու լո ոչ ժամանելը առ մեզ
առենահաս օգնականութիւն Պատրիարքատուե-
րի Քերպին ՚ի Բթաւիս՝ Տիկին Մարիամայ
Յարութիւնի Յակոբեան, և Օքիոբդ Ուա-
գուշւոյ Մանուկեան՝ Մարց արդի գրա-
կանութեան Ազգիս, սովոր յոյժ քաջալե-
րական գրուտ “ Եւս առաւելապէս խնդա-
ցաք զիտենալ, զի զըս թէ յայդպիսի փոքր
ժամանակում թիւ աշակերտացն իւել են
56. զոր յուսամք ՚ի Տէր օր յաւուր յա-
ւելցի : Տէր աացէ ազգասէր աշխատողիզ
կեանս երկարու հաստատուն մալ յաղղաց
ազգս : — Ետե զիկուցանիս զի սոյն Պապա-
տունն Հարկաւորի ձեռնտուութեան, վասն ո-
րոյ և մեք այժմ Հաճեցաք պատուիրել տեղզ
մեր Արքելի Եղորորդի Պարոն Օօրապի
Մ. Մանուկեանց, որ 400 կ. առուփիք Հաստու-
ցանի Յարդելցու՝ սակս մերոյս կողմանէ
Խնամածութեան սոյն Պապատանն, զոր իւրի-
դիմք շնորհ արարեալ սիրով ստանաս ։

Արդարե գոհութիւն և շնորհակալութիւն
մեծ վասն ազգարար բարերարութեան այսմիկ,
որ եղե սիւն և Հաստատութիւն ասացեալ
Պապոցին ՚ի վերջնի կետ վտանգի նորա :

— Պարի տիրութեամբ ընթեռնումք ՚ի
Հայուսու և Յակուտան յրագրիսո՞ թէ Պարոն Ա-
ռաքել Պետրումեան Աւետեանց՝ որ վարեր
զիրիս երեւելի պաշտամունս ՚ի Պարագոյն Ա-
տենի մայրաքաղաքիս, այսինքն՝ զիօնարդմա-
նի գատաւորաց, Պահանգաղպի Խրաւասացու-
թեան և Նրեշտակախոսութեան Պարտավճար
Ատենին, զրկեցաւ ամենի ցունց՝ ՚ի պատճառս
տարաբախտութեամբ ապաստան յինելց՝ ՚ի
շնորհս օրինաց պարտավճարութեան : Լոի
թէ Պարոնն Հանդերձեալ է ինքնին բողոք-
ել առ ասեան գաղանի խորհրդարանի մայ-
րաքաղաքիս :

Յերիս բաժանեցաւ երեւելի այս պաշտօ-
նատարութիւն Հայկաղին, մին՝ որ է թարգ
մանութիւն գատաւորաց ՚ի Պարագոյն Ատենի
մայրաքաղաքիս՝ գատարկ եկաց, Նրեշտակու-
թիւն իրաւանցն ատենի տուաւ Պարոն Խոտչա-
տրոյ Յովհաննեան՝ որ յառաջն գիւանաղպիր
էր Արքիս Պիլի, որոյ զիւանաղպրու-
թեան պաշտօն շնորհցաւ Պարոն Ատենինայ

ուրումն Անդղեացւոյ : և թարգմանութեանն
տուաւ Պարոն Պարասայ :

Բայց խնդրի թէ արդեօք Աւագ գատա-
ւորաց Պարագոյն Ատենի մայրաքաղաքիս
օրինօք իշխանութիւն ունի զրկելոյ զնե իցէ
պաշտօնատար յիւրմել պաշտօնէ վասն պար-
տապան լինելոյ : — Եթէ նոյն օրէնք ներին
արդեօք երկրականաց աշխարհիս անբաւ շո-
րիատիւ փոխ տալ զդրամն իւրեանց, և կոր-
ծանել զարս գործունեայս : — Եթէ նոյն գտ-
տաւոր, որ յանձին կանու մաքրել զատեան
իւր յարանց պարտաւորաց՝ Հասարակաց առ-
նել պարտ իցէ զայն, եթէ մասնաւորաց ոմանց :

— Լոի թէ լարդ Պաէլուզի ելանելոց
իցէ վազգվազակի յետ անձրևային եղանակի
մերում, ՚ի Մաւլթան :

— Ատեան Առաջնորդաց յԱնդղեա՝ շնոր-
հեաց Ար Հեւ Պաֆի վարել զընդհանուրը
սպարտավետութիւն զօրաց Հնդկաստանի և
զամ մի բովանդակի :

— Ապստամբութեան Հազարայ զարդիս
առաւեալ ևս զայրանայ, և Չամբ սինկ ուխ-
տէ կամ զկեանս կրուսանել, և կամ զթա-
գաւորութիւն իմն գտանել, անվրէպ ամեննին
՚ի յուսոյ անտի յաղթութեանն :

— Խսկ ապստամբութիւն Մուլթանոյ
տակութիւն տեէ : և Մուլթաջ գլուխ ապստամ-
բից Հանդարատութեամբ զնե շուրջ զիւրեաւ-
զրանակս պաշտողացն Անդղեացւոց : — Ի-
ժամանակ Պարուաց և Պառլար Անկէ
Փիշաւորաց, ուստի թուի թէ նա սպասէ գո-
լատեան օգնականութեան ՚ի նոցանէ : և Անդ-
ղեացիք գալստեան յաղթ հրազինուց իւրեանց :

— Ապստամբութիւն խուժանին Ուլյան
կղլոյ, գագարեցաւ : և առաջին գրգուչք
կալանաւորեալ տահնի գատողութեան մատ-
նեցան . յորոց Է՛ զի յաքսորս վճռեցան ան-
ձինք և իրք յարքունիս գրաւեցան . Է՛ զի
՚ի բանտ արկան . և Է՛ զի աղաս արձակեցան :

ԱՎԵՖՈՒԽԵ

Արախսութեամբ սրտի Հրաւարակեմք . զի
Պարոն Յովհաննես Սարգսեան Առլմաստիցի

բարերար Պատմութեան Պարսից՝ 'ի նորոյ կերտեալ զնաւ մի գեղեցիկ՝ անուանեաց զնա Յուլիսի Աշխարհ՝ 'ի պատիւ երեսաց յայդ անուն բարեկամին :

— Պարսն և Տիկին Ստեփանոս Գրաբ-
րիւերան Եղիազարեանց ամբողջ հասին սյար
ի Խանգունայ :

ՄԵԴՐԱՍ 22 ՅՈՒՆԻ 1848

“ Թախածագին սրտիւ ունիմ գուժել ՚ի լիլիս քո զլուր մահու Քաջափայլ և Աղ-
գասէր Հայկազուն Ասպետի և երելի վա-
ձառականին Ակթոյ Ասմեան : Այլրա այս
պատուական ճնեալ ՚ի Երո Պուղա ՚ի 22
Աւստեմբերի 1771 . Հանգեաւ ՚ի Տէր Խա-
ղաղաւթեամբ ՚ի 19 ամսոյ ՚ի Հասունացեալ
Հասակի 70 ամաց 8 ամսոյ և 28 աւուրց . թող-
լով զինի զրդիս՝ երիս, զգուստը՝ մի, փեսայ,
Հարսունս և թոռունս, ևս և զանուն այնպիսի
որ տեղական ևս եղեցի քան զպղնձի յիշա-
տակարանն Aere perennius, որպէս առէ Ավրա-
տիոս : Հնմթաց առաւել քան զլաթմանամսոյ
պանդխտութեան իւրոյ ՚ի Հնդիկս : յինքն
գրաւեաց զսիրս ամենեցուն մերազնէից և
այլազգեաց քաղցրաբարոյութեամբ և Հեղու-
թեամբ իւրով : Ոստ մասին զրագիտու-
թեան յառաջադէմ էր սա քան բազումն ՚ի
Հայկազանց՝ որք զայնու ժամանակաւն էին
՚ի քաղաքի աստ կամ յայլ տեղիս ՚ի Հն-
դիկս : Գրութիւնք սորա թէ արձակ թէ
ոտանաւորք՝ յայտնի ապացոյցք են մեզ կորո-
վութեան մոտաց և Հանձարեզութեան բանի-
ցըն : Ազգաբարին Մաղթասայ գլխաւոր պաշտ-
պանուց մին էր . և ՚ի նոյն աղքասիրական
Հովանեաւորութիւն յորդորէր զայլս : Այն-
ուէս տարածեցաւ Համբաւ գրագիտութեան
նորա՝ մինչև երեւելի Հեղինակ Յակոբ Շա-
հան Պահետեան Հայերէն վարժապետ թա-
գաւորական գրատանն ՚ի Ժարէզ խնդրեաց
՚ի նմանէ գրով զծանօթութիւնս յաղագս
ազդային պատմութեան , առ որ երկարօրէն
պատասխանեաց ըստ պատշաճին : Հաւական
է մեզ գիտել և յուսալ իսկ՝ զի երրեակ Աղ-

նուաբարոյ որդիք նորա պահելոց են զյիշա-
տակ Արժանայարգ Հօր իւրեանց . և թէ աղ-
գօգուտ և վիհանձնական գործովք իւրեանց
հասու ցանել պիտին զանուն ։ Ամեանց յազգէ
յազգ ։”

———— (Ըստ որքան աղղեաց մեզ այս գրու-
թիւն, Հետագայ փանաքի երդու ՚ի Բանափ-
րականին՝ տկար ապացոյց իմ լիցի թաղ :

ՊԵՐՍԻԿԱՑԱՑ

Օ իրոք Պարոկաստանի վայր ՚ի վերոյք
լսին միշտ . զի գրեթէ ՚ի բազում ժամանակաց
հետէ լսեցան երթեւկութիւնք գրոց :

— Բուն նահանգն Պարս և գլխաւոր քաղա-
քըն Շիրազ Խոռոչեալ և աղմիեալ է յա-
ւազակաց անտի , և պատմի թէ նոր ոմն Հա-
ճի Հաշիմ Խան որիկայ յարուցեալ ՚ի
լեռնականաց անտի՝ անխնոյ կոտորէ զարս
մեծամեծս , և զուսն նոցա յաւարի հարկանէ .
իոկ աղքատաց ոչ մեղնչէ : — Խորհրդակա-
թերես , զի զի՞նչ արդեօք շահել կարէր ՚ի
նոցանէ :

— Բարձրաց Վիրզա Խրաչիմ որդի երեւ-
լոյն Ակիդ Վահամմադ Բաղրայ Ախշտեցւոյ
ամբոխ արաբեալ , որպէս պատմէ Արշալոյ՝
սպան զՎիրզա թաղի Խան և զօրդի Վամադ
Յօսէն մեծի գենպիտին Խմամի ջօմայ՝ որ կա-
մակիցն էր բռնաւորին ՚ի հարստահարել զքա-
զաքն ողջոյն :

— Յաւագինս պատմի և զկացութենէ Եոր
Պուղայ ՚ի մասին անհշանից ոմանց Խառ-
նակիլոյ զագային ապահովութիւն : Բայց
յուսամբ յողորմութիւն Բարձրելոյն զի մի
անմեղք ՚ի կրակ մեղաւորաց այրիցին :

— Բանդի պատմի , թէ Կարապետ որդի Յով-
հաննու կտրչի (զասաքի ,) ՚ի վերայ յար-

† Արքային ինչ Սիեւլոյն ուս այսուի և առջայց առ-
պարագած : Բայց եթէ առտուեանու դուշտը բութիւն Մեծուց
եղբարյն Ստուան՝ ՚ի աղոգութիւն իմարտովից մեւընածուց
և բակախանութեան ՀՕՐ՝ ՚ի գուել ընդհանուր Արգին՝ ու
Թէ իւլ ունենաւ՝ առ եթէ շրաբին երախոգիտութեան մերս
և Հանդույսըն և Եղիայի իրանեան ուս Բակուէւ ուցի
թէր :

Հակեալ Առօստամբէկի դարուզայի՝ ոմքա-
հար սասակեաց զիա՝ և ապասպան գնաց ե-
մուտ ՚ի վաս Ամենափրկչի : Միանգամ և
երկիցո խնդրեալ ՚ի քաղաքական կառավարու-
թիւն Առաջնորդ Կոր Պուղամ Համարէր
զինքն և զվահս իւր բաւականս ՚ի պատրա-
պարութիւն մարդասպանին : Ուստի Միրզա
Արդու Քառեին Խան որ վարէր զքաղուքա-
պետութիւն ժամանակին եկեալ ՚ի վանսն
Ամենափրկչի : ոչ միայն բանի կորդեաց ասի ,
զայր վնասապարտ որպէս լսի , բազմօք
զանեաց և տուգանեաց զվահական և զաւա-
գերիցունա իւրաքանչիւր թաղից Հետեանքն
Ասուծոյ են գիտելիք :

— Բայց որ մեծապէս ուրախ արար զմեզ՝
էր Համբաւն որ Յարգոյ Պարսն Գէորգ
Արդանիսեան եկեալ ՚ի Կոր Պուղա և
տեսեալ զյառաջադիմութիւնս աշակերտաց
Հայկեան Հայրենասիրական Պալրոցին՝ ՚ի Հայ
և Պարսիկ գրչութիւն՝ ընտրեաց ՚ի նոցանէ
ոգիս չորս և տարաւ ընդ իւր ՚ի Ծնեհրան
յօդիականութիւն Ա աճառատանն Մամի-
կոնէից անուանելոյ :

— Օ Յէհնրանայ Համբաւ մեծարարութեան
ոչ թնկարք , բայց զշշանէն Ատրպատա-
կանի լսի , թէ զշաւուն իւրոյ զիշտմալեայ
զիգասէր պագչոսութիւն միայն յանձին ժա-
ռանգէ . զի մանուկ ութուտասանեաց եեթ՝
և տրդէն խէ ունելով կանոյս ինն , Համ-
բանակալ է Ներքինտպետին յիւրաքանչիւր
յուրաթամու յաւելու ՚ի կանանց իւր զմի
մի կուսան :

ԵԳԻՊՏՈՍԻ

Ավոտ Փորբերանի սկսեալ ՅԱղեքսանդրէ
յերկուստէք Կորոս գետոյ Հասեալ է մինչեւ
՚ի Դահնրին բազմաթիւ կոտորածիւ : Կոր-
ելիք յիշեանաց խոյս տուեալ ՚ի նաւու և
յանխար յապահովս թաքեան , իսկ ՚ի մեա-
ցորդաց ժողովրդեանն առօրին երկու և աւելի
հարի բաւորք ջարդոտին :

ԱՌԱՋԱՆԴԱԿԱՐՈՒՅՈՒ

Լնքնակալն Առստանդնուազօրոյ նոր գրա-
մաթուղթ սահմանէ յիւրում տէրութեան .
և մեծի գումարոյ քանակութեամբ շնորհէ
՚ի նոցանէ Հրկիզելոցն Բէյօղլոյ վասն շնու-
թեան տանց իւրեանց . միայն Հարիւրին վեց
վաշխիւ , գրաւորական պահելով ՚ի ձեռին
զիալուածս իւրաքանչիւր տանուտէրանց :
Բայց այնու գաշամբ՝ զի նորաշէն տունք ա-
զիւսակիրաք լինիցին :

“Եամ” Հպատականէր բարեգթութեամբ
Հրամայեալ է թաղից Խոլամաց ընդունել ՚ի
տունս իւրեանց գիշերիստոնեայ Հրկիզեալն
և ասպնջական լինել , որ մինչ ցարդ չե է ե-
ղեալ : Եւ թէ ոյս շնորհք զքանի ողիս զե-
զուցուն առաջի Աստուծոյ յօրհնութիւն կե-
նաց և ՚ի Համատառութիւն երջանիկ թագաւո-
րութեան նորա թողումք իմաստոց չափել :

— Լ ունդնւաց թղթաբերն եհառ գուժիւ
խորովութեանն Խոլանդոյ , մինչեւ ոյն զի կա-
ռավարութիւն Մեծին Բըիտանիոյ զմեծ-
ծովային պատրաստութիւնս տեսանէր առ ՚ի
ընդդէմ նորին ընդ ձեռամբ Ար Զարլոի
Կեպերոյ :

Լ արդ Հարդինկ նախկին փոխարքայ Ա.
Հեղիստանի կարգեցաւ խաղաղարար խոր-
վութեան Խոլանդոյ :

Վին Հատաւ անձին Ամբթոյ Օրբայընի
500 Լիրայ , որ զէն առ ընդդէմ նորին Բը-
րիտանական Մեծութեան . և ընկերաց ապրա-
տամբութեան նորա երեք հարիւր առ ահձեւ
որոց ձերբակալ արարեալ մատնեցեն զնոսա-
տանի : Այլ նա ոչ ուրեք գտանի զար-
դիս , և կարծիք են թէ կամ ՅԱմերիկա
խոյս եւս , և կամ ՚ի մին ՚ի սահմանացն Եւ-
րոպայ :

ԲԱՄԱՍԻՐԱԿԱՆ

՚ի Սէթի Սւլո

ՀԱՅ արտասուաց տխուր Մուղու յողորմի լար զայս իմ լաց .
Ու ՚ի լալիս յաւետ հաճի՞ ասն ՚ի հրձուիս մահացուաց .
՚ի սիզ հանկարտ սասաւեցեն նոճիք լիքանց զորամութիւն .
եւ դալարիք Դաշտաց ՚ի բաց զիցեն ըղգեղ և ըղգոյն .

Հար ասիմ հար, և նիլզաբեան արեակից գագաթունք
ի ծով կըս արտասուացեն տրտմահազըրդ կամակունք.—
Մալաբարյն գալար եղերք թճդ գալիսահար տերեւոք,
Շուք մառաւոցին սրբյ խմյ, իթէ և սույզ կամի շուք:

Խակ մեծափառ Արևմեթին կատար քարոզաբան Գալքինայ՝
Զոր Առաքեալ Հայոց կամ Հայեն Թափմաս, սրբեաց Եւնոպաց
Բիւրատիման սանեգու խք կապեալ ՚ի ասորէ մինչ ՚ի վեր
Յերկըրէ յերկինն գոզջնի՛ր շատեղ սեղոցն ՚ի լոյն հրաւեր :

Թեզ յաղերեւն՝ զոր Առաքեալ Հայաստանինաց բնիցըց,
Գեթ մի կաթիւ կաթեցաբար կաթեցուսցէ յարտասուս
Արբել ըստ Սէփօս Ավանեսն յիշատակին արժանի
Մերոյ դարուս Մեկենասայ՝ կամ Ասկէնքնեռն իշխանի :

Ակթ արգարեւ, քանիզ սա եթ Տայշեան վարդից մխիժար, Զոր Մայրասայն վանդ քարտիաց հանուց ի լուր՝ Ազգաբարդիք հզօր և զրոյ Տայրը՝ Գիտուն, զիտոնց բարերար, Եւ Հաւատոց Քրիստոնի Ճշմարտութեան մեծ սատար:

Եսր Միհրդատ բազմաբարձառ՝ յաղացն ի զիր ե կ ի խոս,
Զոր միանհատ այլ բազումմարդ՝ Միհծն կարդաց Կարողու-
թէհ Վրու բայ Արտաշինան ի քերըրութիւն բարոյից՝
Արտմէշանը սիրոյն եհար նուռագ ի նոր ստեղիս +

Ա ռամշապից Արշակունյալ կը գիւտ զրոց Հայրենի
Նախանձաւոր եւաց բազուին քան թէ Թախտին արքունի

ପ୍ରେସର ନାମ କିମ୍ବା କିମ୍ବା କିମ୍ବା କିମ୍ବା କିମ୍ବା କିମ୍ବା କିମ୍ବା କିମ୍ବା

Դուք ջաւզան Աստղիկ պայման յաջ Վեհապետ Եվգալիանց,
Հանդիսարան բազմափարթամ վաճառուառանց Հայկազնաց,
Ուր զի՞ն ի զարդ վեհ Անենետից տաս Արևոտն զի՞սպահան
Եւ ի ծովուն շատից բանաս ամենազանձ Տոխութեան :

Եթէ կամիս ընել լացողիս կարեկցաբար լալ և զու։
Ե՞կ վկայեն թէ նյդ յօրփաց մեծ արարին զանուն քո։
Արքայակերպն այն Աւետիք, թէ ճոխ Ծափաազք Ծահրիմանք
Անձահարռաւան Ազա Պալս, թէ ուկենաց Լզուորեանք

•Բալսնթարք քո Ազա Փանոս , որ դաշնակից Անգղիս .
Ամէնքատ գեսպանն ի Սուրաթայ առ ինքնակալ Շահըուէ .
Կամ Շամփրիսն որ դևաստան փարթամացոց լի առկող
Եթէ Առեանք ի Հնդկաստան , և Լապարեանք ի Մանկով

Ափան ջուղա՞ զի Յունատան գիտովք հանուք աշխարհի .
Հայեւ կարսց իւր լոյնեաց կացուցանել զլթնէք մի .—
Խսկ որդիքա՞մէն մի մարդիկ աստանդականք յիւրեանց տին՝
Չ է և չ ան կառաւին մէն մի լուծուց իմաստու .

Հայեաց ՚ի քեզ, զոր քան զիւս անձին խմաց սիրեցի
Ա այր վաստակոց իմաց ջուղա, հրանութեանս և տեղի .
Եթէ ես լամ՝ զարգոյ Խշան զերախտա որ իմ և քո
Քովան յառաւ ես լամ ըդ նա և վասն անմահ մանկուց քո:

Ապաթէ ու նույն վերացաւ յարքայութիւն քրիզովն ։
Եւ ինձ աշխ պատրաստ կ' մահ մեղք արի զերանին ։
Կեանք հատանին և ընդ եմա կարօսաթիւնք և կարիք
Վեյագ աշցած չերիքանայ միայն պատունց մի հաղիկ ։

• ԱՐԴՅՈՒՆ

Հնորհ ունիմ՝ որ առաջին հանդիսացար յարտասաւ
Եւ շարժեցիր զիս ՚ի մրմունջ կականալի՛ր ողբաց քոց .
Ասկայն ծանիր զի որքան կայ որդեկարսյ՝ Մայր Նորս
Եւ Ճշմարան չամափրկւան վառէ ըդթագ նոր ջաւազյ :

Մինիթարին իւրում Մէտայ և կամ Արթոնցն աղքատօն
Մի իշխանցին հուռմ մաստցի Արահ. մի գմբիսոց յալթութիւն
Առաքինիք ոչ մեռանին—այլ ՚ի լուսոյ զան ՚ի լցու
Քանիզ Աստուած է կենապնդեաց, և ոչ Աստուած մեռելցու.

Յորենահատք անդրց իմոց աստիպացն առ ի հունձ .
Ժաղավեցան ի շտեմարան Պատկողին Արդարոց .
Ուրք թէ այսպէս ծէ սերմաննեալք մարմարով քյերկիր պարաբուն
ինքնանք միայն կային արդէօք քաջ յարգասեացն ապարդին

Բայց արդ ըստ հարցը մասուցան որդիկից եղան և թռուունք
գինիու ու բախն և իւղ զուարժի, իսա հացք սրտիս հաստատունք:

՚ի ասիմ աճուռն վայիշեցէ՝ զերանոտ. թիւն գար՝ ՚ի գար ։
Անգրեասաց միշտ էնօվահ ինքնին լցցի հովանի.
Կազզոյր կինաց ՚ի պատահարս յայ վաղանցուկ աշխարհի։

1. սկ Վարդանյա միայն Վարդան ողլ ըրճանամ յօւթիտեան .
Զի Վարդանանց շատ կարօւիմք, թէ ես և թէ Հայաստան:

የኢትዮጵያውያንድ ቤት

Ա. Պ. Թամանցութեանց Վեբարձեանց